

Демура Марина Ігорівна,
асистент кафедри кримінального процесу
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, кандидат
юридичних наук

БЮРО ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В ЕПОХУ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Законом України «Про Бюро економічної безпеки України» (далі – «Про БЕБ України») було створено новий державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання щодо запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень. Зауважимо, що законодавча діяльність у 2021 році вирізняється своєю спрямованістю на діджиталізацію кримінального процесу. Так, в Законі України «Про БЕБ України» зазначається про порядок доступу до відомостей (даних) державних електронних інформаційних ресурсів та автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків (баз) даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи, користується державними мережами спеціального зв'язку та іншими технічними засобами та вказується, що такий доступ може бути шляхом *електронної інформаційної взаємодії*.

В цьому аспекті слід звернути увагу на законопроект «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування» № 5246 (далі – проект Закону № 5246), який зареєстрований Президентом України і яким планується запровадити систему сучасного електронного кримінального провадження, користувачами якої (з різнорівневими правами доступу) будуть як правоохоронці, так і сторона обвинувачення та захисту.

Положеннями проекту Закону № 5246, зокрема, визначається: функціональне призначення інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування; рівність правового статусу паперових та електронних документів у кримінальному процесі; надання доступу до матеріалів, які зберігаються в інформаційно-телекомунікаційній системі досудового розслідування учасникам кримінального провадження; можливість інтеграції інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування з іншими інформаційними системами, зокрема з Єдиним реєстром досудових розслідувань та автоматизованою системою документообігу суду тощо.

Очікуючи на розгляд зазначеного проекту закону можна запропонувати власні пропозиції щодо оцифрування або «діджиталізації» кримінального процесу, які можуть стати спільними для всіх органів, в тому числі, для БЕБ України. Так, одним із напрямків може стати закріплення можливості подачі заяви, повідомлення про вчинення кримінального правопорушення шляхом електронного звернення.

Наразі кримінальне процесуальне законодавство передбачає дві форми заяв: усні або письмові. Електронні звернення не виділяються в окремий вид. Водночас п. 1 розділу IV Порядку ведення єдиного обліку в органах (підрозділах) поліції заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події передбачає можливість звернення до органу (підрозділу) поліції із заявами (повідомленнями) з використанням мережі Інтернет, електронного зв'язку (електронні звернення). На сайті Національної поліції є відповідна форма для подачі електронного звернення. Подача звернень на сайті Національної поліції відбувається в порядку ЗУ «Про звернення громадян». На сайті Національного антикорупційного бюро України є відповідний розділ, в якому можна залишити електронне повідомлення про корупційне кримінальне правопорушення. Однак порядок роботи із таким зверненням передбачає їх роздрукування на папері і подальшу роботу як з письмовою заявою, що звісно не відповідає моделі електронного документообігу. Як наслідок, працівники органів, що здійснюють досудове розслідування дублюють отриману інформацію, що ускладнює процес документообігу. Таким чином зростає обсяг паперової роботи, яка як не дивно, пов'язана із зростанням цифрових технологій. На нашу думку, закріплення можливості подачі електронного звернення має полегшити роботу із реєстрації заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення, а не навпаки.

Серед переваг використання електронних звернень слід навести, наступні. По-перше, це дозволяє безкоштовно (або з мінімальними витратами на послуги мережі Internet) відправити будь-яку за обсягом інформацію в найкоротший строк; по-друге, таким чином можна забезпечити вимогу обов'язкового попередження про кримінальну відповідальність. Так, на офіційному сайті органу, до якого надсилається повідомлення про кримінальне правопорушення перед заповненням відповідної форми розміщується повідомлення про кримінальну відповідальність за завідомо неправдиве повідомлення про вчинення злочину за ст. 383 КК України. Тобто особа вже ознайомлена із цим законодавчим приписом. Чого не можна сказати про ситуацію, коли особа направляє поштовим зв'язком відповідний паперовий варіант звернення. Наразі на сайті Національного антикорупційного бюро України такий порядок вже реалізований.

Випереджаючи час та сучасний стан розвитку системи реєстрації та реагування на заяви і повідомлення про вчинення кримінального правопорушення в Україні, цікавим буде привести приклад інших країн. Так, вчені із Мадридського університету імені Карла III і Кардифського університету в Уельсі розробили штучний інтелект – алгоритм VeriPol, який здатен виявляти неправдиві повідомлення в поліцію на основі аналізу їх змісту. Ця технологія була протестована поліцією Іспанії у 2017 р. Слідчі перевіряли висновки штучного інтелекту на особистих зустрічах с заявниками. У 83% випадків версія заявника не підтверджувалася, наслідком чого стало закриття провадження.

Зрозуміло, що зараз в умовах українських реалій здається, що такий рівень технологічності є недосяжним. Однак, в епоху цифровізації все настільки швидко змінюється, що ми скоро самі опинимося в епіцентрі схожих подій.

Наведене вище дає можливість зробити висновок про те, що наразі потребують зміни законодавчі підходи щодо порядку роботи із електронними зверненнями з заявами і повідомленнями про кримінальні правопорушення. Вбачається, що такі зміни будуть запроваджені законопроектом «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо запровадження інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування». Також слід зауважити, що створення та формування нового органу – БЕБ України в епоху цифровізації суспільства, має відбуватися з урахуванням останніх змін щодо порядку роботи з інформацією, змін у визначенні місця електронних доказів у кримінальному провадженні тощо.

Карпенко Наталія Василівна,

доцент кафедри кримінального права
та кримінології Університету ДФС України,
кандидат юридичних наук

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

На сьогодні, інститут звільнення від кримінальної відповідальності досліджують як факт, що винний не буде нести кримінальну відповідальність, хоча він і скоїв діяння, що мають ознаки складу кримінального правопорушення і ці діяння не вчинилися під впливом обставин, що виключають злочинність діяння. Рішення про таке звільнення приймається тільки судовим органом. Звільнення від кримінальної відповідальності розглядають як відмову держави від застосування кримінально-правових механізмів до винного, що скоїв кримінальне правопорушення, передбачене кримінальним кодексом, якщо така особа не становить великої суспільної небезпеки, виконала визначені умови, передбачені законом та спроможна виправитися без примусу держави через покарання.

Також, слід відмітити, що звільнення від кримінальної відповідальності не порівнюється з відстороненням від відповідальності у зв'язку з відсутністю в діях особи складу кримінального правопорушення чи за наявності обставин, які виключають протиправність діяння. Закон лише передбачає можливість звільнення від кримінальної відповідальності винного, в діях якого наявний певний склад кримінального правопорушення. Відсутність складу кримінального правопорушення в діях винного виключає можливість звільнення, бо не можна звільняти від кримінальної відповідальності того, хто не вчиняв кримінальне правопорушення.